

Herken en erken (hoog)begaafd talent in het basisonderwijs

Het talent dat we nog niet zien

“Voorheen zagen we vooral zijn gedrag,” vertelt Gré van Pelt, directeur van OBS De Tweesprong. “Dankzij de screening realiseren we ons nu dat hij cognitieve uitdaging nodig heeft. Dat heeft onze kijk op leerlingen veranderd.”

Wat als dit soort inzichten standaard zou zijn in het Nederlandse onderwijs? Uit onderzoek blijkt dat we veel talent niet zien. Denk aan Lilian, het stille meisje dat alles keurig doet, of Abdur, een jongen die door taalbarrières werd onderschat. Hoeveel potentieel blijft ongezien in jouw klas?

Dit magazine biedt leerkrachten inzichten, verhalen en concrete handvatten om hoogbegaafdheid te signaleren en te ondersteunen. Het laat zien hoe je met kleine veranderingen grote impact kunt maken – zelfs als je denkt dat je al alles doet. Samen kunnen we ervoor zorgen dat geen enkel talent verborgen blijft.

Inhoudsopgave

<u>De cijfers: Samenvatting onderzoek (On)gezien</u>	<u>4</u>
<u>Het verhaal achter de cijfers: Digitalis - Verborgen talent wordt zichtbaar</u>	<u>12</u>
<u>Van potentieel naar praktijk - Wat werkt op scholen?</u>	<u>14</u>
<u>Het verhaal achter de cijfers: De Tweesprong - Van focus op gedrag, naar ...</u>	<u>16</u>
<u>Verrijkmateriaal - de bouwstenen voor uitdaging</u>	<u>18</u>
<u>Het verhaal achter de cijfers: Stichting Robijn - Ontdekken, begrijpen, verrijken</u>	<u>20</u>

*“De resultaten
waren confronterend”*

zegt één van de onderzoekers

*“Maar ze bieden
een duidelijke basis
om het
beter te doen.”*

De cijfers: Wie wordt gezien, en wie niet?

Eén op de zes basisschoolleerlingen wordt door leerkrachten gesignaleerd als mogelijk (hoog)begaafd. Van deze groep werd bij slechts 16% een IQ van 130 of hoger gemeten. Andersom was minder dan de helft van de kinderen waarbij een IQ van 130 of hoger werd gemeten al herkend als mogelijk (hoog)begaafd door hun leerkracht. Ouders signaleren iets vaker, maar ook hier blijven veel talenten onzichtbaar.

De blinde vlekken

1. Meisjes blijven ongezien

“Ze doet het prima.” Voor meisjes zoals Lilian betekent deze uitspraak vaak dat ze over het hoofd worden gezien. Slechts eenderde van de meisjes met een IQ van 130 of hoger wordt gesignaleerd, tegenover bijna tweederde van de jongens. Terwijl jongens vaker opvallen door externaliserend gedrag, blijven veel meisjes stil en lijken ze tevreden.

2. Invloed van achtergrond

Kinderen uit kansarme gezinnen of met een NT2-status worden minder vaak gesignaleerd. Bij Abdur werd dit duidelijk toen een taalafhankelijke screening liet zien dat zijn potentieel hoogbegaafd was, waar dat in de klas nog niet was opgevallen door zijn beperkte taalvaardigheid in het Nederlands.

3. Oversignalering

Tegelijkertijd worden sommige leerlingen ten onrechte aangemerkt als hoogbegaafd, bijvoorbeeld door opvallend gedrag of door verder ontwikkelde vaardigheden die een hoge intelligentie suggereren. Vaak zijn dit de leerlingen uit hoogopgeleide gezinnen met een hoge sociaaleconomische status - zij hebben thuis al meer kansen gehad om dingen te leren en zichzelf te ontwikkelen. Het onderzoek laat zien dat zowel ondersignalering als oversignalering een probleem is.

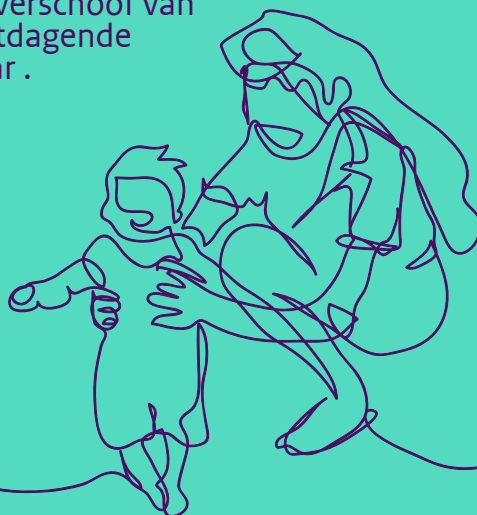
Het verhaal achter de cijfers

“Hoe hebben we dit kunnen missen?”

Met deze vraag begon OBS De Tweesprong een transformatie. Een leerling met autisme bijvoorbeeld, die voorheen vooral opviel door zijn gedrag, bleek ook een uitzonderlijk cognitief potentieel te hebben. Dankzij een objectieve screening veranderde de aanpak van zijn leerkracht: de focus verschoof van alleen autisme naar ook het aanbieden van meer uitdagende lesstof, en zijn gedrag in de klas verbeterde zichtbaar.

Dit is slechts één voorbeeld van hoe verborgen talenten aan het licht komen als we verder kijken dan alleen gedrag, cijfers of stereotypen. Het onderzoek (On)gezien, uitgevoerd door SCALIQ, toont aan dat signalering in Nederland vaak tekortschiet – en dat dit ongelijk verdeeld is.

In dit magazine delen enkele scholen hun ervaringen rondom dit onderzoek.

(On)gezien

Onderzoek naar het signaleren van hoogbegaafde kinderen in het primair onderwijs

Om het onderwijs voor cognitief sterke, mogelijk hoogbegaafde kinderen beter passend te kunnen maken, is het belangrijk om te weten om welke kinderen het gaat, maar het signaleren van hoogbegaafdheid is niet altijd eenvoudig.

SCALIQ heeft, met betrokkenheid van de Gelijke Kansen Alliantie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, onderzoek gedaan naar de huidige staat van de signalering van cognitief sterke basisschoolleerlingen door leerkrachten en/of ouders, en naar welke variabelen daarop van invloed zijn.

Doel van dit onderzoek was om te onderzoeken hoeveel van de cognitief sterke, mogelijk hoogbegaafde, leerlingen al in beeld zijn bij hun leerkracht. Daarnaast wilden we graag weten welke variabelen invloed hebben op of kinderen wel of niet signaleerd worden.

Wordt hoogbegaafdheid bij meisjes bijvoorbeeld vaak gemist, zoals veel experts aangeven? En klopt het dat kinderen met een migratieachtergrond vaker onderschat worden?

Over de definitie en de kenmerken van (hoog)begaafdheid is niet iedereen het eens. Wel is in alle definities een zeer hoge intelligentie opgenomen.

In dit onderzoek is een gemeten IQ van 120-130 aangehouden voor begaafd, en 130 of hoger voor hoogbegaafd, zoals het meest gebruikelijk in Nederland.

Waar we het hebben over signalering door leerkrachten of ouders, betreft het de eigen perceptie van de leerkracht of ouder.

“Ik had eigenlijk geen idee bij mijn jongste. Hij is zo speels en nog niet met leren bezig, dat ik totaal niet verwacht had dat er dit uit zou komen.”

Marleen
Moeder en leerkracht - De Tweesprong

Onderzoeksopzet

Voor dit onderzoek is op 29 verschillende basisscholen aan leerkrachten van groep 2 tot en met 8 gevraagd om voor elk van hun leerlingen aan te geven of er bij de leerling een vermoeden van een ontwikkelingsvoorsprong of (hoog)begaafdheid bestaat, en zo ja door wie dit vermoeden is geuit.

Daarnaast hebben de leerkrachten voor elke leerling aangegeven of het om een jongen of een meisje ging, en of er sprake is van NT2, een niet-Nederlandse afkomst en/of een kansarme omgeving of lage sociaaleconomische status.

Pas nadat deze vragen voor de hele klas beantwoord waren, is bij elke leerling uit de klas een screeningsinstrument afgenomen door de groepsleerkracht of een Intern Begeleider. In de onderbouw individueel of in kleine groepjes, vanaf groep 4 waar mogelijk klassikaal.

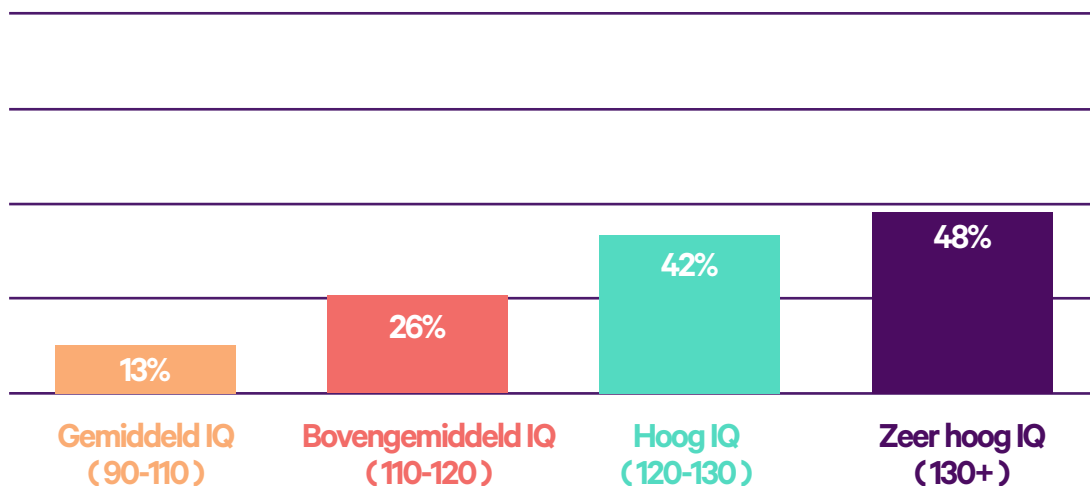
Voor dit onderzoek zijn de gemeten percentielscores (de puntscores) van de leerlingen uitgezet op een IQ-schaal (gemiddelde 100, standaarddeviatie 15), zodat er verder gekeken kon worden dan alleen “is deze leerling gesignaleerd of niet”. Daarbij is niet naar de scores van individuele leerlingen gekeken, maar zijn op groepsniveau analyses uitgevoerd.

Resultaten

Uit de resultaten blijkt dat 48% van de kinderen met een zeer hoog gemeten IQ al in beeld is bij zijn of haar leerkracht. Ook van de kinderen waarbij een begaafd IQ is gemeten, is meer dan 40% in beeld.

Dit betekent helaas ook dat iets meer dan de helft van de basisschoolkinderen met een zeer hoog gemeten IQ nog niet gesignaleerd is.

“Is er bij dit kind een vermoeden van een ontwikkelingsvoorsprong of (hoog)begaafdheid?”

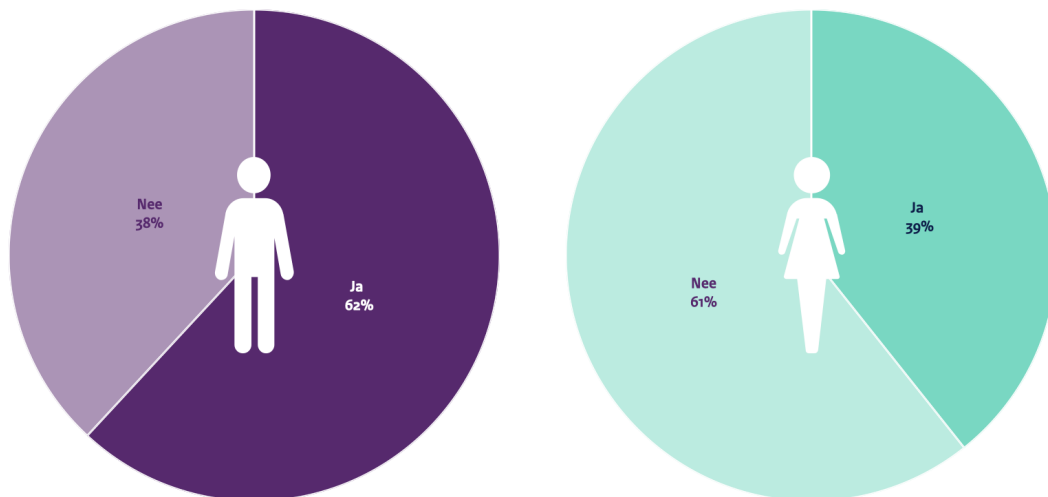
1 op de 8 leerlingen met een gemeten gemiddeld IQ wordt als mogelijk (hoog)begaafd gezien en daarmee onterecht gesignaleerd, terwijl 1 op de 2 leerlingen met een gemeten IQ boven de 130 nog niet in beeld is.

Wanneer we inzoomen op verschillende eigenschappen, dan zien we grote verschillen ontstaan in hoe er gesignaleerd wordt.

Jongens of meisje

Zo was van de jongens met een zeer hoog gemeten IQ meer dan de helft al gesignaleerd, terwijl bijna tweederde van de meisjes met een vergelijkbaar gemeten IQ nog niet in beeld was bij de leerkracht.

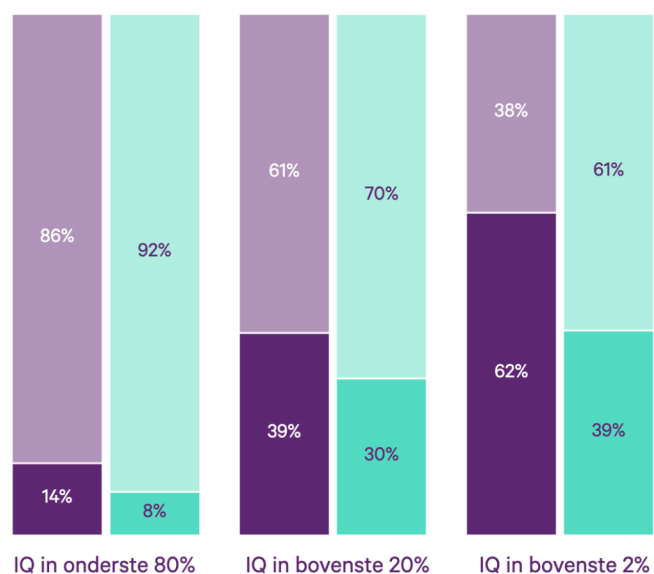
Percentage **jongens** of **meisjes** met een **zeer hoog IQ** (bovenste 2%) dat is **gesignaleerd** als mogelijk (hoog)begaafd **door hun leerkracht**

Deze verschillen zijn er niet alleen bij kinderen met een zeer hoog IQ: wanneer we de percentages gesignaleerde jongens en meisjes vergelijken over verschillende gemeten IQ-intervallen, zien we dat over het hele bereik meer jongens dan meisjes gesignaleerd worden door leerkrachten én ouders.

Dit terwijl door het screeningsinstrument net zo veel meisjes als jongens werden gesignaleerd. Verschillen in daadwerkelijk gemeten intelligentie tussen jongens en meisjes zijn er dus nauwelijks. Het verschil zit hem puur in de perceptie van de leerkracht.

Verschillen in signalering **door leerkrachten** bij **jongens** en **meisjes** bij verschillende gemeten **IQ**-intervallen

Hoge of lage SES

Een ander verschil dat opviel is dat, bij een gelijk gemeten IQ, van de leerlingen waarvan was aangegeven dat er sprake was van een kansarme thuisomgeving (dat kan vanwege een lage sociaaleconomische status zijn, maar bijvoorbeeld ook vanwege een ernstig zieke ouder) een groter deel nog niet in beeld was dan van de kinderen waarvan dit niet was aangegeven.

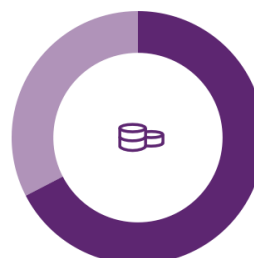
Van de groep leerlingen met een gemeten IQ in de bovenste 5% was tweederde van de kinderen met een lage SES nog niet gesignaleerd als mogelijk (hoog)begaafd, terwijl dit bij de overige kinderen in deze groep iets meer dan de helft was.

Kinderen die opgroeien in een kansarme omgeving, worden dus vaker onderschat door hun leerkracht dan kinderen die het thuis beter getroffen hebben.

Percentage kinderen met een **IQ** in de **bovenste 5%**
dat **nog niet gesignaleerd** is als mogelijk (hoog)begaafd door hun **leerkracht**

67%

van de kinderen uit gezinnen met een **lage SES** met een **IQ** in de **bovenste 5%** is **nog niet gesignaleerd**

52%

van de kinderen uit gezinnen **zonder lage SES** met een **IQ** in de **bovenste 5%** is **nog niet gesignaleerd**

De sociaaleconomische status (SES) kan op verschillende manieren worden berekend, maar wordt meestal gemeten aan de hand van inkomen, opleiding of beroepsstatus.

Wel of geen migratieachtergrond

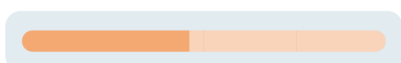
Ook de 'plek waar iemands wieg stond' had invloed op de kans om gesignaleerd te worden door de leerkracht.

Over het algemeen gold, dat kinderen met een Europese herkomst vaker gesignaleerd werden dan kinderen met een niet-westerse (en niet-Aziatische) herkomst, en minder vaak dan kinderen met een herkomst uit Azië of Indonesië. Ook dit weer bij een gelijk gemeten IQ.

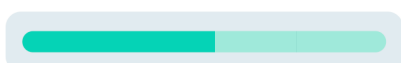
Maakt het uit waar 'mijn wieg' stond?

Kans om op school gesignaleerd te worden als mogelijk (hoog)begaafd bij een IQ van 130

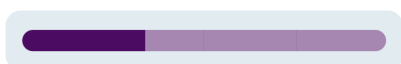
46% Nederland en Europe

53% Azië (zonder Turkije)

34% Afrika, Turkije, Suriname, Cariben

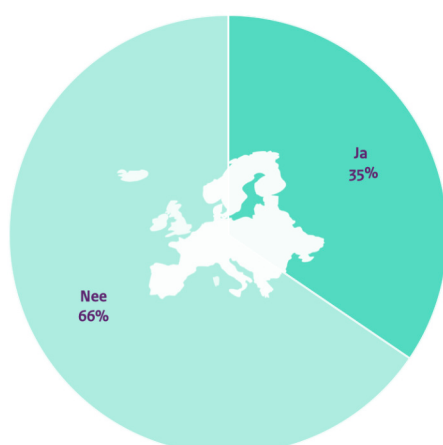

Deze verschillen zijn, net als bij de jongens/meisjes en bij hoge/lage SES, voor een grotere groep zichtbaar dan alleen voor de kinderen met een zeer hoog gemeten IQ.

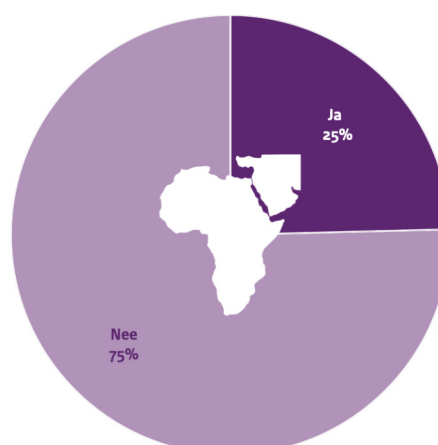
Zo bleek, in de groep leerlingen met een gemeten IQ in de bovenste 20%, bij een Nederlandse of Europese herkomst 1 op de 3 door de leerkracht gezien te worden als mogelijk (hoog)begaafd, terwijl dat bij leerlingen met een niet-westerse (en niet-Aziatische) migratie achtergrond maar voor 1 op de 4 kinderen het geval was.

Ook hier weer: qua gemeten IQ verschillen deze beide groepen kinderen nauwelijks van elkaar. Het verschil zit hem dus enkel in de perceptie van de leerkracht.

Percentage kinderen met een IQ in de **bovenste 20%** dat is **gesignaleerd** als mogelijk (hoog)begaafd **door hun leerkracht**

Nederlandse of
Europese herkomst

Niet-westerse
migratie achtergrond

Geboortemaand

Kinderen die in het voorjaar geboren zijn, blijken een grotere kans te hebben om gesignaleerd te worden dan kinderen die in het najaar geboren zijn. Vergeleken met veel van hun klasgenoten zijn zij (zolang ze niet versneld zijn) ouder en dus vaak ook iets verder in hun ontwikkeling, waardoor ze slimmer worden ingeschat. Dit terwijl ze ten opzichte van hun eigen leeftijdsgenoten niet intelligenter zijn. Wanneer leerkrachten kinderen met elkaar vergelijken, vergeten ze vaak om rekening te houden met leeftijdsverschillen.

Hoe later in het jaar een kind geboren is, hoe kleiner de kans dat het gesignaleerd wordt als mogelijk (hoog)begaafd. Eén maand later geboren zijn heeft, voor de perceptie van de leerkracht, bijna eenzelfde effect als 1 IQ-punt lager scoren.

NT2-status

De NT2-status van kinderen heeft ook effect. Bij signalering door leerkrachten is er geen groot effect, maar wanneer je kijkt naar signalering door ouders is het verschil enorm: als een kind een NT2-status heeft, zijn ouders veel minder geneigd om bij de leerkracht aan te geven dat zij een vermoeden hebben dat hun kind mogelijk (hoog)begaafd is.

Of dit komt doordat ouders zelf ook minder snel zo'n vermoeden hebben kunnen we niet uit de data halen, maar zij geven een mogelijk vermoeden van (hoog)begaafdheid in elk geval veel minder vaak door aan de leerkracht. Dit kan komen door cultuurverschillen, maar zeker ook door de taalbarrière: wanneer je als ouder de Nederlandse taal nog niet (goed) spreekt, kan de drempel om in gesprek te gaan met de leerkracht veel hoger liggen.

De kans dat ouders bij de leerkracht aangeven dat ze een vermoeden hebben van (hoog)begaafdheid is, wanneer er sprake is van een NT2-status, bijna net zoveel kleiner als wanneer kinderen zo IQ-punten lager scoren.

Schoolweging

Op wat voor soort school kinderen zitten heeft voor signalering door de leerkracht geen invloed. Leerkrachten op scholen met een hoge weging (dat zijn scholen met een relatief complexe leerlingpopulatie) zijn net zo goed in staat om (hoog)begaafde leerlingen te signaleren als leerkrachten op scholen met een lage weging.

Voor signalering door ouders is er wel degelijk een effect te zien: hoe hoger de schoolweging, hoe kleiner de kans dat ouders bij de leerkracht aangeven dat ze een vermoeden hebben van (hoog)begaafdheid. Dit zou kunnen komen doordat ouders op deze scholen de weg naar de leerkracht minder goed weten te vinden, maar bijvoorbeeld ook doordat ze denken 'de leerkracht heeft al genoeg te stellen met zijn/haar leerlingen, laat ik maar niet ook nog eens over mijn slimme kind beginnen'.

NT2-leerlingen zijn kinderen waarbij thuis geen Nederlands wordt gesproken, en die minder dan 6 jaar Nederlandstalig onderwijs hebben gevolgd.

Video's over hoogbegaafdheid en kansengelijkheid:

<https://kenniscentrumhb.nl/themas/kansengelijkheid/>

Wat nou als je dat allemaal meeneemt?

Tel je al deze factoren bij elkaar op, dan kunnen de verschillen enorm zijn. Zowel bij signalering door leerkrachten zelf, als bij het aan de leerkracht doorgeven van een vermoeden van (hoog)begaafdheid door ouders.

Vallen alle factoren gunstig uit, dan is de kans dat je als hoogbegaafd kind ook als zodanig gesignaleerd wordt door je leerkracht 60%. Ben je echter een hoogbegaafd meisje dat is geboren in december in Turkije, spreek je de Nederlandse taal nog niet goed én groei je op in een kansarme omgeving? Dan is die kans maar 15%.

Kans om door een **leerkracht** gesignaleerd te worden als mogelijk (hoog)begaafd bij een **IQ van 130**

Bij signalering door ouders zijn deze verschillen nóg groter. Als je als hoogbegaafde jongen met een IQ van 130 of hoger alle onderzochte eigenschappen mee hebt is de kans dat je ouders aan de leerkracht laten weten dat je mogelijk (hoog)begaafd bent 64%, terwijl die kans als je een hoogbegaafd meisje bent en alle onderzochte eigenschappen tegen hebt maar 2% is.

Kans dat mijn **ouders** op school vertellen dat ik mogelijk (hoog)begaafd ben bij een **IQ van 130**

Conclusie

Uit het onderzoek (On)gezien is gebleken dat het onderbuikgevoel “we zien de slimme kinderen niet allemaal” klopt.

Hoewel leerkrachten kinderen met een hoger gemeten IQ over het algemeen ook eerder als mogelijk (hoog)begaafd zien, zijn er grote verschillen in signalering van bijvoorbeeld jongens en meisjes, en maakt ook de achtergrond van kinderen duidelijk verschil in de kans om als hoogbegaafde leerling gesignaleerd te worden.

Zo zijn een lage sociaaleconomische status en een niet-westerse herkomst van leerlingen factoren die maken dat hoogbegaafdheid minder snel wordt herkend. Veel van deze kinderen worden onderschat en zullen daardoor mogelijk minder goed passend onderwijs ontvangen.

Zelfs als alle omstandigheden meezitten, is er geen garantie dat hoogbegaafdheid wordt gesignaleerd: ook van de ‘Diederickjes’ blijft nog steeds 40% onder de radar.

Er zijn daarnaast ook kinderen die juist worden overschat. Kinderen waarbij (te) hoge verwachtingen bestaan, en die daardoor wellicht vaker op hun tenen moeten lopen. Ook dat maakt het bieden van passend onderwijs lastig: langdurig te weinig uitdaging krijgen als je dat wel nodig hebt kan schadelijk zijn, maar niet de juiste ondersteuning ontvangen omdat onterecht gedacht wordt dat waar je tegenaan loopt wordt veroorzaakt door hoogbegaafdheid is óók niet fijn.

Het niet correct signaleren van hoogbegaafdheid kan ervoor zorgen dat de op school geboden ondersteuning niet past bij de onderwijsbehoefte van een leerling. Zowel bij hoogbegaafde als bij niet-hoogbegaafde leerlingen. Naast het goed blijven kijken en luisteren naar leerlingen, en het volgen van hun voortgang met betrekking tot het beheersen van de lesstof, is het dus aan te raden om ook gebruik te maken van objectieve en taal-onafhankelijke instrumenten.

Op die manier kunnen we er samen voor zorgen dat elk (hoog)begaafd kind gezien wordt. Want passend onderwijs begint met een goede signalering. Zowel bij het goed ondersteunen van leerlingen met een ontwikkelingsachterstand op enig vlak, als bij het bieden van voldoende uitdaging aan makkelijk lerende kinderen.

Wil je het hele onderzoek lezen?
Dat kan op deze pagina:

scaliq.com/ongezien

Voor aanvullende bronnen en tips:
scan of klik op de QR-code

Digitalis is één van de 29 basisscholen die heeft meegedaan aan het onderzoek (On)gezien.

Het meetinstrument dat hierbij gebruikt werd is de ZOOV+.

Leerling Dathan, juf Carmen en directeur Marco vertellen hoe zij deze screening ervaren hebben.

“Gelukkig was bij de meeste leerlingen de ZOOV+ een bevestigend signaal, boven op de observaties die we al hadden. Maar bij enkelen, met name in de onderbouw, was het toch wel verrassend.”

Marco Roest
Directeur Digitalis

De ZOOV+ is een taalvrije, adaptieve screener voor het basisonderwijs.

Leerlingen maken op een tablet of laptop een serie visuele denkpuzzels. Na afloop kan de leerkracht of IB'er in het leerlingoverzicht met behulp van kleurtjes zien of er, op basis van de gegeven antwoorden, sprake zou kunnen zijn van een hoge of zelfs zeer hoge intelligentie.

Digitalis Almere: Verborgen talent wordt zichtbaar

Dathan (10) zit al glunderend te wachten tot het interview begint. Zijn juf, Carmen, legt uit dat Dathan opgevallen is met de ZOOV+ terwijl hij wel moeite heeft met rekenen. “Het is nog wel een zoektocht naar hoe we hem het beste kunnen uitdagen. Want de verlengde instructie heeft hij bij rekenen wel nodig, maar in taal is hij erg goed. Daarvoor proberen we nu meer uitdaging te bieden. Wat ik ook zie is dat hij het soms moeilijker maakt in zijn hoofd dan strikt noodzakelijk. Dan zeg ik alleen maar: ‘ lees nog even goed wat er staat’, en dan komt hij er alsnog zelf uit.”

Dathan zelf wil van taal zijn beroep maken. “Later wil ik rapper worden. Stel dat dat niet lukt dan word ik profvoetballer of tekenaar. In ieder geval geen brandweerman of politieman, dat is niks voor mij!” De ZOOV+ vond hij leuk om te doen: “Puzzelen heeft soms te maken met geduld, en soms met wijsheid. Als je bijvoorbeeld bij taal een puzzel hebt met spreekwoorden dan moet je die gewoon weten. Maar deze puzzels moest je met geduld oplossen”.

Dathan vertelt wat over zijn achtergrond. Zijn vader en moeder konden alletwee goed leren. Zijn vader ging als een sneltrein door de middelbare school, aldus Dathan, maar zijn moeder moest stoppen met school toen ze 18 was en in verwachting raakte. Nu werkt ze en dus zorgt Dathan ervoor dat zijn broertje op tijd in de klas zit. Hij neemt zijn broertje 's middags ook mee naar huis. Juf Carmen voegt toe: “Dat is wel jammer, want daardoor kan hij niet meedoen aan de workshops die we vanuit School en Omgeving aanbieden. Dat is de realiteit waar sommige leerlingen hier mee leven.”

Marco Roest is de directeur van Digitalis. We struikelen over de “kerstpakketten” die in de gang staan. Dozen met etenswaren die de leerlingen voor de vakantie mee naar huis krijgen, gegeven door het Jeugd Educatie Fonds. Hij vult

het verhaal van juf Carmen en Dathan aan: “Gelukkig was bij de meeste leerlingen de ZOOV+ een bevestigend signaal, boven op de observaties die we al hadden. Maar bij enkelen, met name in de onderbouw, was het toch wel verrassend. En daarnaast zien we dat vooral meisjes zich wat meer op de achtergrond houden en dat we daar nu toch wel een aantal uitgepikt hebben die niet zo opvielen. Als ik zo even turf, hebben we meer meisjes gesignaleerd dan jongens, terwijl de plusklas half/half is.” Carmen voegt toe dat meisjes zich makkelijker aanpassen en graag bij de norm en de groep willen horen en dat ze daardoor minder snel druk gedrag vertonen, wat een signaal kan zijn voor de leerkracht om nog eens naar de hoeveelheid uitdaging te kijken. Hoe meer objectieve gegevens de school heeft, hoe completer het beeld van een leerling. En daarbij zeggen de getallen ook niet altijd alles. “We hebben ook te maken met leerlingen met een complexe thuissituatie, dat verklaart soms ook waarom een leerling met meer potentie toch niet tot leren komt”.

Bij Digitalis zijn ze positief over het onderzoek en willen ze de ZOOV+ blijven inzetten om nieuwe leerlingen beter in beeld te brengen. Het kwaliteitsteam van de stichting (ASG) heeft een impuls gegeven om ermee te gaan werken en de leerkrachten worden meegenomen in dit signaleringsproces. De les die ze geleerd hebben? “Op deze manier onder tijdsdruk meewerken aan een onderzoek is leuk, maar ook intensief voor het team, waarbij de werkdruk al hoog ligt. Het is dus belangrijk om zo’n screener van te voren in de jaarplanning op te nemen.”

Van potentieel naar praktijk

Wat werkt op scholen?

Alsof ze een nieuwe bril kregen, zo leek het wel.

Een leerkracht van De Schakel in Nieuwegein vertelt: “We dachten dat we onze leerlingen goed kenden, maar de screening gaf ons inzicht in verborgen talenten die we nooit hadden vermoed. Het blijft een uitdaging om goed naar de leerlingen te kijken, los van onze westerse, culturele bril.”

Het signaleren van hoogbegaafdheid is een eerste stap, maar wat komt daarna? Hoe kun je deze leerlingen effectief ondersteunen, ook als je weinig ervaring hebt met hoogbegaafdheid? Praktijkvoorbeelden laten zien dat gerichte interventies een wereld van verschil kunnen maken.

“Dit meisje heeft een visuele beperking. Er gaat zoveel aandacht naar haar visuele ondersteuning dat wij niet goed in de gaten hadden dat zij zulke hoge capaciteiten heeft.”

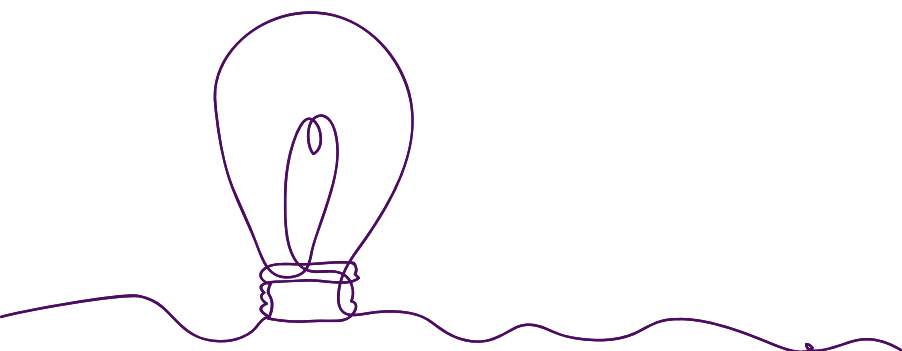
Gré van Pelt
OBS De Tweesprong

“Als de uitslagen er zijn is de screening weliswaar voorbij, maar is het proces pas net begonnen. Want de uitslagen zijn het startpunt van een reis naar nog beter passend onderwijs.”

Marleen van Helteren
OBS De Tweesprong

“We hebben twee leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis (TOS) gesignaleerd waarvan we niet hadden verwacht dat ze zo’n hoog ontwikkelpotentieel zouden hebben.”

Inge Oostrom
Stichting Robijn

Scan of klik op de QR-code voor tips over signaleringsinstrumenten en verrijkmateriaal.

Wat werkt in de praktijk?

1. Objectieve instrumenten als basis voor signaleren en diagnostiek

Tools zoals de ZOOV+ (een klassikaal screeningsinstrument), de KIQT+ (een individuele intelligentietest zonder taal- of kennisvragen, gericht op vermoedelijk (hoog)begaafde kinderen, 2021), en andere non-verbale intelligentietesten als de Son-R 2-8 (2017), de SON-R 6-40 (2011) en de WNV-NL (2008, dus inmiddels verouderde normen), bieden een taalafhankelijke manier om cognitief potentieel te meten. Ze laten zien wat leerlingen in potentie kunnen, zonder dat taalvaardigheid of onbewuste vooroordelen over achtergrond en gedrag een rol spelen.

2. Nascholing en bewustwording

Als leerkracht wil je graag meer doen voor (hoog)begaafde leerlingen, maar weet je misschien niet altijd hoe. Gerichte trainingen helpen je verder te kijken dan gedrag of cijfers. “Na de training herkennen we signalen die we eerder misten,” vertelt een leerkracht. “Het heeft ons team sterker gemaakt”

3. Compacte instructie en verrijking in de klas

Compacte instructie is een methode waarbij je als leerkracht minder tijd besteedt aan herhaling en standaardstof, zodat er ruimte ontstaat voor uitdagende opdrachten. Een veelgebruikt hulpmiddel hiervoor zijn weektaken, waarop een deel van het reguliere werk vervangen wordt door verdieping of verbreding. Voor de leerlingen betekent verrijking dus niet méér, maar vooral ánder werk. Compacten en verrijken hoeft je niet meer tijd te kosten: door een andere volgorde van uitleg geven (starten met een korte instructie, waarna de leerlingen die daar voldoende aan hebben meteen aan de slag kunnen, en daarna pas verder uitweiden tijdens de reguliere en verlengde instructie) en het stellen van andere vragen kan al veel worden gewonnen.

4. Verrijkingsgroepen en plusklassen

In verrijkingsgroepen kunnen (hoog)begaafde leerlingen samenkomen met ontwikkelingsgelijken, wat niet alleen hun cognitieve, maar ook hun emotionele ontwikkeling stimuleert. Bij Stichting Robijn bijvoorbeeld wordt het onderwijs in verrijkingsgroepen, Graafgroepen, ondersteund met speciale materialen in de Graafbakken. Daarmee kunnen leerlingen aan de slag om te werken aan schoolse vaardigheden, waarbij ze samen spelen en leren met ontwikkelingsgelijken uit andere klassen.

5. Versnellen

Wanneer hoogbegaafde leerlingen meer dan een jaar vooruit lopen in de lesstof, en de aansluiting met klasgenoten missen, kan het de moeite waard zijn om versnellen te overwegen. Uit meerdere onderzoeken blijkt dat dit een effectieve interventie is.

“Bij de Graafgroep leren we ook over executieve vaardigheden, zoals wat doelgericht gedrag is. Dat helpt ons in het schoolwerk”

Fayen, 11 jaar

De Tweesprong in Breda is één van de 29 basisscholen die heeft meegedaan aan het onderzoek (On)gezien.

Het is een school waarop de meeste leerlingen thuis geen Nederlands spreken. Er komen daardoor veel leerlingen met een taalachterstand binnen (voor wat betreft het Nederlands).

Directeur Gré van Pelt vertelt over de stappen die op deze school zijn gezet naar aanleiding van de resultaten.

“Lag eerst de focus alleen op zijn kenmerken van autisme en het omgaan met zijn gedrag, nu realiseren we ons dat we ook goed naar uitdaging in de lesstof moeten blijven kijken. Dat heeft hij gewoon óók nodig.”

Gré van Pelt
Directeur - De Tweesprong Breda

De Tweesprong: van focus op gedrag, naar talentontwikkeling

De Tweesprong is een school met veel uitdagingen. De meeste leerlingen spreken thuis geen Nederlands en velen van hen komen met een taalachterstand binnen. Op school zien ze ook dat in de loop der jaren de populatie is veranderd, het is voor de leerkrachten in de onderbouw steeds harder werken om de leerlingen mee te krijgen in het schoolproces. "Wij moeten veel tijd besteden aan de schoolcultuur, die is soms heel anders dan de thuiscultuur." Leerkrachten moeten lesgeven aan leerlingen met taalachterstanden, gedragsmatige uitdagingen en lastige thuissituaties. "Het blijft voor ons dan ook de uitdaging om, naast naar de leerlingen die achter lopen, ook naar leerlingen te blijven kijken die voorlopen met de lesstof." De screening was voor de leerkrachten soms erg verrassend. Zo is er een leerling uit de screening gekomen die door kenmerken van autisme veel aandacht vraagt, maar die nu verrassend hoog scoorde. "Dan ga je toch echt anders kijken naar zo'n leerling. Lag eerst de focus op omgaan met het gedrag, nu realiseren we ons dat we ook goed naar uitdaging in de lesstof moeten blijven kijken. Dat heeft hij gewoon nodig."

Bij andere leerlingen waren er twijfels of het verstandig was om door te stromen naar groep 3. Maar door de uitslag van screening is ervoor gekozen deze leerlingen wél door te laten stromen omdat nu duidelijk is dat zij misschien sociaal nog niet helemaal aangehaakt zijn bij wat van hen verwacht wordt in groep 3, maar wel degelijk de cognitieve capaciteiten hebben om door te stromen. Deze aanvullende informatie geeft dan net het extra zetje om deze keus goed te kunnen maken. De gesprekken met ouders vragen ook een zorgvuldige benadering. De ouders van De Tweesprong willen niet dat hun kind "bijzonder" is en zitten niet te wachten op een label "hoogbegaafd". De school moet dan goed uitleggen waarom het belangrijk is dat hun zoon of dochter meer uitdagende lesstof krijgt.

Marleen van Helteren is leerkracht van groep 8 en heeft twee kinderen op school die ook werden gesignaleerd: "Bij de jongste van 7 had ik het totaal niet

verwacht. Hij is best speels en nog niet bezig met leren. Hij doet het prima in de klas maar er is nog wel aandacht nodig voor zijn lezen." Voor Marleen heeft de signalering niet veel veranderd in haar beeld van de kinderen. "Ik hecht daar nu nog niet teveel waarde aan, we zien wel hoe dat in de toekomst gaat."

De Tweesprong heeft nu een aantal stappen gezet in hun proces ter verbetering van hun aanbod, vertelt Gré:

1. De screening is afgenomen en we hebben de signalering daarna intern besproken. De uitkomst heeft ons bij een aantal leerlingen behoorlijk verrast.
2. De leerkrachten hebben een aantal acties uitgezet. Enkele ouders, waarvan de kinderen een bijzonder verrassende uitslag hadden, zijn ingelicht. Sommige leerlingen zijn doorgetoetst, de externe HB specialist is mee gaan kijken en we hebben een aantal onderwijsaanpassingen gemaakt.
3. Komend jaar krijgen we extra nascholing op het gebied van hoogbegaafdheid en gaan we uitdaging bieden door middel van spellen. Dan willen we ook inventariseren wat er nog meer nodig is voor deze leerlingen. Misschien moeten we een versterkt taalaanbod bieden aan leerlingen die de potentie hebben om naar HAVO/VWO uit te stromen maar dat nu nog niet op de CITO's laten zien.

Al met al kijkt de directeur positief terug op hun deelname aan het onderzoek. Alleen: nu de resultaten er zijn is de screening weliswaar voorbij, maar is het proces pas net begonnen. Want de resultaten zijn het startpunt van een reis naar nog beter passend onderwijs.

Verrijkingsmaterialen

De bouwstenen voor uitdaging

“Puzzelen heeft soms te maken met geduld, soms met wijsheid,” zegt Dathan (10 jaar).

Dit inzicht vat de kracht van verrijkingsmaterialen samen. Ze bieden meer dan kennis: ze stimuleren creatief denken, doorzettingsvermogen en zelfvertrouwen.

Op deze pagina's daarom enkele suggesties voor verrijkingsmaterialen.

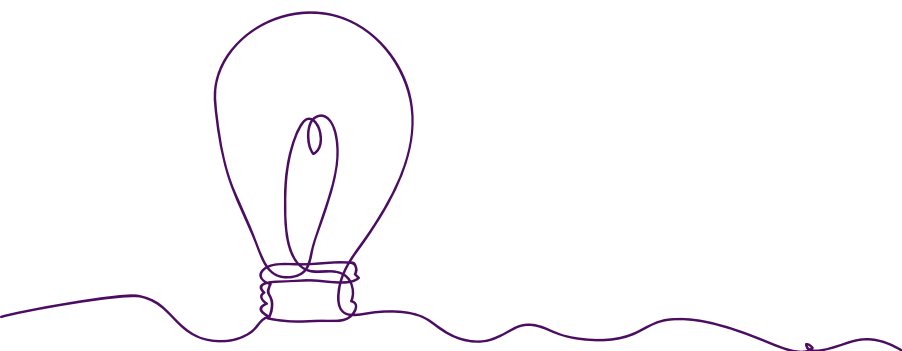
Voor kleuters en in de onderbouw

- **Smart Games:** logische puzzels en spellen waarmee jonge kinderen leren om probleemoplossend te denken, waarbij ze ook leren omgaan met problemen waar ze niet direct een oplossing voor kunnen vinden.
- De map **Slimme Kleuters én groep 3:** Deze map bevat activiteiten die aansluiten bij de behoeften van kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong.
- **Integratie Matrix Kleuters Gardner-Bloom (via de website van Cedin):** hier vind je vooral voor de hogere denkvaardigheden suggesties om binnen je eigen thema verrijking in te bouwen.
- **Groei in je Groep (Platform Mindset):** Deze methodiek leert jonge kinderen dat fouten maken onderdeel is van leren. Het legt een basis voor een groeimindset. Op de website van Platform Mindset vind je ook andere materialen en downloads voor in de klas, ook specifiek voor kleuters.
- Opdrachten zoals ‘**Teken je eigen superheld**’, waarbij eigenschappen worden bedacht die een leerling zou willen hebben, en waarom.

Volg deze link voor een multimediale brochure over differentiatie:

<https://kenniscentrumhb.nl/kennis/brochure-differentiatie>

Scan of klik op de QR-code voor meer tips over differentiatie binnen en buiten de reguliere klas:

In de reguliere klas

- **Verrijkingsbakken:** Een compacte (kaarten)bak met uitdagende opdrachten, variërend van wetenschap tot creatieve opdrachten. Deze kun je zelf samenstellen voor jouw school. Er zijn ook kant en klare opties zoals **Levelwerk**, waarin werkboekjes en andere uitdagende materialen zitten.
- **Methodes:** Bestaande methodes bieden vaak al mogelijkheden om te compacten en verrijken. Het is wel belangrijk om leerlingen hierbij te ondersteunen en het niet vrijblijvend aan te bieden.
- **Outside the Box (Molly Potter):** Diverse opdrachten die aansluiten bij de behoefte om iets anders te doen dan werkboekjes of presentaties maken
- **Denksleutels:** In kleine groepjes brainstormen en creatief denken
- **Denk Dobbelen:** Dobbelstenen met aanwijzingen voor het schrijven of vertellen van een eigen verhaal
- **WIEF (Wijzer in Executieve Functies):** Deze methode helpt leerlingen om vaardigheden zoals plannen en doorzetten te ontwikkelen. Kaarten met spelletjes die binnen 5 minuten kunnen worden ingezet.

In de plusklas

- **Habits of Mind:** Deze methodiek helpt leerlingen om denkgewoonten te ontwikkelen die bijdragen aan succes, zoals doorzettingsvermogen en nieuwsgierigheid.
- **Filosofie en debatteren:** Kritisch denken en reflecteren worden gestimuleerd door filosofische vragen en debatvormen.
- **Vooruitwerklab:** Kant-en-klare opdrachten onderzoekend en ontwerpend leren, met kopieerbladen om de samenwerking en voortgang vast te leggen, zo komt de nadruk ook te liggen op het proces, en niet alleen op het resultaat.
- **Denkspellen:** Spellen en smartgames waarbij het belangrijk is om te kijken of een leerling op het punt komt dat de leerkuil wordt ervaren en frustratie gevoeld wordt, dus voortgang monitoren!
- **Wetenschap de klas in:** Experimenten en onderzoeksvragen die leerlingen uitdagen om als echte wetenschappers te denken. Boekenserie van WKRU met steeds drie onderwerpen zoals magnetisme, het oog, angst, Higgs-deeltje, Malaria en Jheronimus Bosch. Goed onderbouwd met filmpjes en online informatie.
- **Integratie Matrix Gardner-Bloom:** Hier vind je vooral voor de hogere denkvaardigheden suggesties om binnen je eigen thema verrijking in te bouwen.

*“Bij de Graafgroep
leren we niet alleen
nieuwe dingen,
maar ook hoe we
problemen
aankpakken”*

Anisa, 11 jaar

De Schakel in Nieuwegein is één van de 29 basisscholen die heeft meegedaan aan het onderzoek (On)gezien.

Leerlingen Fayen, Anisa en Emma vertellen over de Graafgroep, de plusklas op De Tandem, een school van dezelfde stichting.

Bovenschools HB-specialist Inge Oostrom legt uit dat er stichtingbreed beleid is.

“Het voordeel van een constructie zoals met de Graafgroepen is dat de leerkrachten zelf ook betrokken en verantwoordelijk blijven. Er is niet alleen Graafwerk, maar ook Graafbakken waarin verrijkingsopdrachten zitten die in de klassen ingezet kunnen worden bij leerlingen die de reguliere leerstof mogen compacten.”

Inge Oostrom
HB specialist - Stichting Robijn

Contact met ontwikkelingsgelijken is belangrijk voor alle kinderen, ook wanneer zij hoogbegaafd zijn. Wil je meer informatie over peergroeponderwijs? Bekijk dan deze brochure (met onder andere video-interviews met professionals uit de praktijk):

<https://kenniscentrumhb.nl/kennis/brochure-peergroeponderwijs/>

Stichting Robijn: ontdekken, begrijpen, verrijken

In Nieuwegein zitten drie vrolijke dames tegenover mij. Fayen (11 jaar, groep 7), Anisa (11 jaar groep 7) en Emma (8 jaar, groep 5) vertellen over de Graafgroep, zoals de Plusklas hier heet.

Anisa laat zien dat ze een presentatie heeft gehouden over de kinderrechter, terwijl Emma uitlegt dat de leerlingen bij de Graafgroep dingen opzoeken die ze nog niet weten over een bepaald thema. Anisa: “Maar later wil ik chirurg worden want ik heb gehoord dat je daar goed geld mee kan verdienen!” Fayen herinnert zich dat het vroeger in de klas wel heel makkelijk was, maar nu in groep zeven is het allemaal een stuk moeilijker, mede door het werk van de Graafgroep erbij. “Soms vind ik het ook jammer om naar de Graafgroep te gaan als ze net wat leuks in de klas aan het doen zijn”. Emma geniet zichtbaar van de Graafgroep: “Je leert hier weer andere, nieuwe dingen”. Dat er meer jongens dan meisjes gesignaleerd worden begrijpen ze wel. Jongens zijn vaak drukker dan meisjes en vallen dus ook meer op. Want ook hier op school zijn er meer meisjes gesignaleerd dan dat er in de Graafgroep zitten.

Inge Oostrom, samen met Kimberley Florie specialist hoogbegaafdheid van stichting Robijn waar basisscholen De Tandem en De Schakel onder vallen, legt uit: “Wij werkten al met ZOOV+ als signaleringsinstrument op de Tandem, en door dit onderzoek ook op De Schakel. Nu brengen we de opbrengsten ook stichtingsbreed onder de aandacht. Op de Schakel zijn er opvallende dingen uit het onderzoek gekomen. Zo waren er twee leerlingen met TOS waarbij we niet hadden verwacht dat ze er uit zouden springen. Dat leert ons op een andere manier naar deze leerlingen kijken.”

Doordat Inge bovenschools werkt kan ze de ervaring en kennis van de verschillende scholen met elkaar verbinden. Zo hebben ze nu een HB-netwerk op stichtingsniveau opgezet. Door deze signalering wordt ook het hele team gedwongen nog eens extra goed naar deze leerlingen te kijken, en met name de onderpresteerders vallen op. Omdat de zeer hoogbegaafde leerlingen behoefte hebben aan meer contact met ontwikkelingsgelijken wordt er nu ook gesproken over het opzetten van een bovenschoolse plusklas, naast de al bestaande plusklassen (Graafgroepen) op de scholen zelf.

“Het voordeel van een constructie zoals met de Graafgroepen is dat de leerkrachten zelf ook betrokken en verantwoordelijk blijven. Er is niet alleen Graafwerk, maar er zijn ook Graafbakken waar verrijkingsopdrachten in zitten die in de klassen ingezet kunnen worden bij leerlingen die de reguliere leerstof mogen compacten.”

De beslissingen over wie welk werk krijgt aangeboden worden zorgvuldig afgewogen. Er zijn gesprekken met de leerkracht en de intern begeleider, en de schoolresultaten en die van de ZOOV+ worden daarin allebei meegenomen. Zodat niet alleen leerlingen met hoge CITO-scores verrijkingswerk krijgen, maar ook bijvoorbeeld leerlingen met een hoog ontwikkelingspotentieel die dyslexie hebben, of bij wie de executieve functies nog niet optimaal ontwikkeld zijn.

“Overigens besteden wij in de Graafgroep juist ook veel aandacht aan de executieve functies. Deze leerlingen, voor wie alles makkelijk lijkt te gaan, leren zo met de juiste vaardigheden moeilijker werk te doen. Dat is heel succesvol.”

Voor Inge blijft het een uitdaging om goed naar de leerlingen te kijken, los van onze westerse, culturele bril. Want veel leerlingen op de Schakel hebben vanuit huis een andere manier meegekregen om naar school te kijken, of gaan anders om met bijvoorbeeld voorlezen of spelletjes spelen. Het is de uitdaging om je te blijven verdiepen in wat er achter de voordeur gebeurt en in gesprek te zijn met ouders.

“Daarom vind ik de ZOOV+ een mooi instrument. Het is écht een onafhankelijke tool waar taligheid geen rol speelt en die niet uitgaat van, toch altijd subjectieve, vragenlijsten. Natuurlijk zegt een hoge uitslag niet alles over het functioneren op school maar het geeft ons wel een extra zetje als we zien dat de resultaten van de ZOOV+ niet overeenkomen met de schoolse resultaten.”

Samen zien we meer

Hoogbegaafdheid blijft vaak onzichtbaar. Niet omdat het er niet is, maar omdat we niet altijd weten waar we op moeten letten of hoe we ermee om moeten gaan. Dit magazine toont dat het anders kan. De verhalen van Fayen, Alissa, Emma en Dathan laten zien hoe groot het verschil is wanneer kinderen wél worden gezien. Het onderzoek (On)gezien benadrukt dat signalering niet alleen een kwestie is van intuïtie, maar ook van bewuste keuzes, objectieve hulpmiddelen en een open blik.

De praktijkvoorbeelden uit scholen zoals Digitalis en De Tweesprong bewijzen dat verandering mogelijk is. Met een goede screening, gerichte verrijkmateriaal en aandacht voor mindset en executieve functies kan iedere school een plek worden waar talent zich kan ontwikkelen. Of het nu gaat om een kleuter die al logisch puzzelt, een leerling die filosofeert in de plusklas, of een NT2-leerling die eindelijk een kans krijgt – het begint allemaal met zien.

Deze reis vraagt om samenwerking. Het vraagt dat we onze aannames overboord gooien en ons laten verrassen door wat kinderen in huis hebben. Alle kinderen verdienen het om gezien te worden.

Laten we samen bouwen aan een onderwijsomgeving waarin geen talent onopgemerkt blijft. Want wat we zien, kunnen we koesteren. En wat we koesteren, kan groeien. **De toekomst ligt in onze handen – en in onze klaslokalen.**

“Als onderwijs- en HB-specialist wordt voor mij nu eindelijk bevestigd wat ik al jaren zie in plusklassen en projecten rondom hoogbegaafdheid.

Ik hoop dat de erkenning dat er nog veel meer ongezien talent rondloopt er nu voor gaat zorgen dat er zorgvuldiger gesignaleerd en geselecteerd gaat worden, zodat alle kinderen gelijke kansen op passend onderwijs hebben.”

Sofie van de Waart
Onderwijsspecialist

“De resultaten van het onderzoek waren enerzijds niet verbazingwekkend, anderszijds toch ook schokkend. We zijn blij dat we dit inzicht nu hebben, zodat we samen verder kunnen bouwen om alle hoogbegaafde leerlingen in beeld te krijgen.”

Femke Hovinga
Onderzoeker

Wil je meer weten over het onderzoek, praktische tools, of inspirerende bronnen? Scan of klik op de QR-code hiernaast en ontdek hoe jouw school een plek kan worden waar ieder talent wordt gezien. Je vindt hier de onderzoeksresultaten en links naar verrijkmateriaal en handleidingen om direct mee aan de slag te gaan.

Colofon

Onderzoek en redactie/vormgeving:

SCALIQ - Yvonne Cramer, Mijke van Poppel, Diane van Dijk, Femke Hovinga

Interviews:

Sofie van de Waart

Bronnen voor praktijk:

Talentissimo - Expertisecentrum Hoogbegaafdheid
Kenniscentrum Hoogbegaafdheid

Fotografie:

Koen van Dijk

Dit magazine is mede mogelijk gemaakt door:

Gelijke Kansen Alliantie
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Dank aan alle deelnemende scholen, en in het bijzonder:

Inge Oostrom (Stichting Robijn)
Anisa, Fayen en Emma (De Graafgroep)
Gré van Pelt en Marleen van Helteren (De Tweesprong Breda)
Marco Roest, Juf Carmen en Dathan (Digitalis Almere)

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Gelijke Kansen Alliantie

Hoogbegaafde kinderen zijn overal, het is aan ons
om ze te vinden, te begrijpen en te ondersteunen